

JARMILA TOMKOVÁ

Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie, Bratislava

MEDIÁCIA BEZPEČNÉHO POUŽÍVANIA INTERNETU

AKO K NEJ PRISPIEVAJÚ PROJEKTY OZ ESLOVENSKO?

Záverečná správa z prieskumu

BRATISLAVA 2012

S finančnou podporou viacročného komunitárneho programu EÚ „Bezpečný internet“
na podporu bezpečného používania internetu a nových online technológií

MEDIÁCIA BEZPEČNÉHO POUŽÍVANIA INTERNETU DEŤOM A PROJEKT ZODPOVEDNE.SK

Internet je neoddeliteľnou súčasťou života stále mladších detí. Spôsob využívania internetu, miera a typ rizík, s ktorými sa deti vystavujú sú ovplyvňované súčasne viacerými faktormi. Sú to faktory na strane dieťaťa – jeho vek, technické zručnosti, znalosti o bezpečnom používaní internetu, osvojenie si netikety, osobnosť dieťaťa a typy aktivít, ktorým sa venuje. Úlohu zohrávajú aj faktory prostredia – rodina, škola, kamaráti a širšia spoločnosť. Majú veľký vplyv na to, akým spôsobom podporia, rozvinú, sprostredkujú dieťaťu znalosti a zručnosti o používaní internetu. Pojem **Mediácia bezpečného používania internetu** ešte nie je v slovenskej terminológii ustálený. Podľa zahraničnej odbornej literatúry na túto tému ho môžeme voľne definovať ako sprostredkovanie bezpečného používania internetu deťom (Livingstone, Helsper, 2008).

Občianske združenie eSlovensko hrá v mediácii bezpečného používania internetu významnú rolu. Realizuje projekt *Zodpovedne.sk*, podporovaný Európskou komisiou v rámci komunitárneho programu Safer Internet. V rámci neho prevádzkuje Centrum bezpečného internetu *Zodpovedne.sk*, ktorého cieľom je zvyšovanie povedomia, šírenie osvetu o zodpovednom používaní internetu, nových technológií a prevencia pred trestnými činmi. Súčasťou sú ďalšie projekty *Pomoc.sk* (pre poradenstvo a pomoc) a *Stopline.sk* (pre boj proti nezákonnému obsahu na internete). Projekt *Sheeplive.eu* (v slovenskom origináli *OVCE.sk*) vznikol z iniciatívy eSlovensko, o.z. ako súčasť projektov *Zodpovedne.sk*, *Pomoc.sk* a *Stopline.sk*. Dvoma hlavnými časťami projektu sú detský animovaný seriál a medzinárodný internetový portál. Ich cieľom je prevencia rizík internetu zameraná hlavne na tých najmladších. Aj mládeži však vtipne nastavuje zrkadlo ich nevhodného správania sa a dospelí sa z neho dozvedia o detskom internetovom svete. poučiť. Séria animovaných rozprávok zábavnou a deťom prízračlivou formou podáva princípy bezpečného používania internetu. K príbehom boli v projekte vytvorené príručky pre rodičov a učiteľov, ktoré významne pomáhajú dospelym v efektívnej mediácii obsiahnutých ponaučení. Rozprávky boli odvysielané vo verejnoprávnych médiách, sú dostupné na DVD, zverejnené na webových stránkach a často slúžia učiteľom ako pomocný výukový materiál pri mediálnej výchove.

Pre zefektívnenie aktivít národného osvetového centra *Zodpovedne.sk* a ďalších projektov eSlovensko, o.z. bol realizovaný prieskum prostredníctvom nezávislého výskumného pracovníka venujúceho sa problematike príležitostí a rizík internetu.

V realizovanom prieskume nás zaujímalo:

- Do akej miery si deti uvedomujú, že sa stretávajú s rizikami, cítia sa v situáciách na internete nepríjemne alebo bezradne.
- Do akej miery deti vedia, kde vyhľadať pomoc, ak sa stretnú s rizikami, zažijú niečo nepríjemné alebo sa cítia bezpradne.
- V akom rozsahu poznajú a využívajú aktivity a projekty národného osvetového centra *Zodpovedne.sk*, slúžiace na podporu bezpečného používania internetu.
- Aké zdroje mediácie sú deťmi vnímané ako najužitočnejšie.
- Či vedia deti rozpoznať posolstvá z osvetových produktov (rozprávky *Ovce.sk*) a uplatniť ich pri reálnom správaní sa na internete.

Prieskum prebehol v máji a júni 2012 a bolo v ňom zahrnutých 390 detí (180 chlapcov a 210 dievčat) vo veku od 9 do 18 rokov. Zahrnuté boli náhodne vybrané základné školy (4., 5., 6., 7. roč.) a stredné školy (2. roč. a šesty osemročných gymnázií) z Bratislavy, Sv. Jura, Kysaku, Turčianskych Teplíc, Žiliny, Martina, Sučian a Skalice. Deťom boli so súhlasom ich rodičov administrované anonymné elektronické dotazníky, ktoré samostatne vyplnili za prítomnosti výskumníka na počítačoch v učebniach školy.

Keďže bolo potrebné použiť jednotnú metodiku pre všetky deti, nebolo možné do prieskumu realizovaného skupinovú formou zahrnúť deti mladšie ako 9 rokov. Deti v predškolskom a mladšom školskom veku, ktoré sú tiež podstatnou cieľovou skupinou projektov (hlavne projektu *Ovce.sk*) nemajú ešte dostatočne zrele kognitívne schopnosti nevyhnutné pre posúdenie zisťovaných javov a vyjadrenie sa o nich v prieskume. Pre prácu s nimi sú nevyhnutné špeciálne kvalitatívne výskumné metódy a individuálny prístup, ktoré nebolo možné realizovať v rámci rozsahu tohto prieskumu.

Vzhľadom na dĺžku trvania projektu Ovce.sk (prvé časti seriálu mali na Slovensku premiéru 8. 10. 2009) je užitočné pýtať sa naň detí vo veku 9-18 rokov. V dobe realizovania aktivít projektu mali práve tieto deti 6-15 rokov a boli hlavnou cieľovou skupinou. Zaujímala nás hĺbka a šírka, v akej bola počas tejto doby zasiahnutá cieľová skupina.

Pre spracovanie výsledkov bola vzorka rozdelená na:

- deti 9-10 rokov (N=111) s priemerným vekom 9,77 rokov
- deti 11-13 rokov (N=157) s priemerným vekom 12 rokov
- adolescenti 15-18 rokov (N=122) s priemerným vekom 16,49 rokov

AKO VNÍMAJÚ DETI RIZIKO NA INTERNETE

Deti a dospelí vnímajú riziko na internete odlišne. Zaujímalo nás, do akej miery sa deti samotné cítia byť ohrozené na internete. Pýtali sme sa ich, či ich už na internete niečo otravovalo, trápilo, prípadne nevedeli, ako sa najlepšie zachovať.

Tab. 1: Vnímanie rizika na internete deťmi

	9-10roční	11-13roční	15-18roční	všetky deti (N=390)
áno	30,6%	26,1%	21,3%	25,9%
áno, niekedy	27,0%	24,8%	20,5%	24,1%
áno, často	3,6%	1,3%	0,8%	1,8%

Pozn.: Stalo sa ti už niekedy, že ťa na internete niečo otravovalo, trápilo alebo si nevedel, ako sa najlepšie zachovať?

Viac ako štvrtina opýtaných detí si uvedomuje, že niekedy bola v riskantnej situácii. Čím mladšie deti, tým častejšie udávajú, že sa stretli s rizikom (pozri tab. 1). To môže súvisieť so zvyšujúcim sa povedomím detí o rizikách internetu, ako aj s tým, že sa množstvu aktivít na internete venujú deti v stále nižšom veku, keď ešte nie sú pripravené čeliť náročným situáciám (tento vekový posun má dlhodobý klesajúci trend). Deti veku 9-10 rokov majú menej technických zručností a aj skúseností v sociálnych situáciách. Nemajú ešte dostatočne rozvinuté abstraktné a kritické myslenie, nevedia dobre zväziť dôsledky svojich činov. Z toho vyplývajú nevýhody pri rozhodovaní sa v nejasných situáciách.

Výskumy potvrdzujú, že vystavovanie sa rizikám na internete stúpa s vekom (Livingstone et al., 2012), pretože sa deti venujú širšiemu spektru aktivít, experimentujú s identitou a pod. V týchto výskumoch bolo hodnotenie miery rizika objektivizované (počet aktivít, ktoré dospelí pokladajú za riskantné). V našom prieskume sme sa ale pýtali na situácie, ktoré ako rizikové vnímajú samotné deti. Miera prežívaného rizika tak klesá vekom, lebo staršie deti majú viac skúseností a zručností situácie zvládať, a preto ich často nevnímajú ako ohrozujúce na rozdiel od ich rodičov.

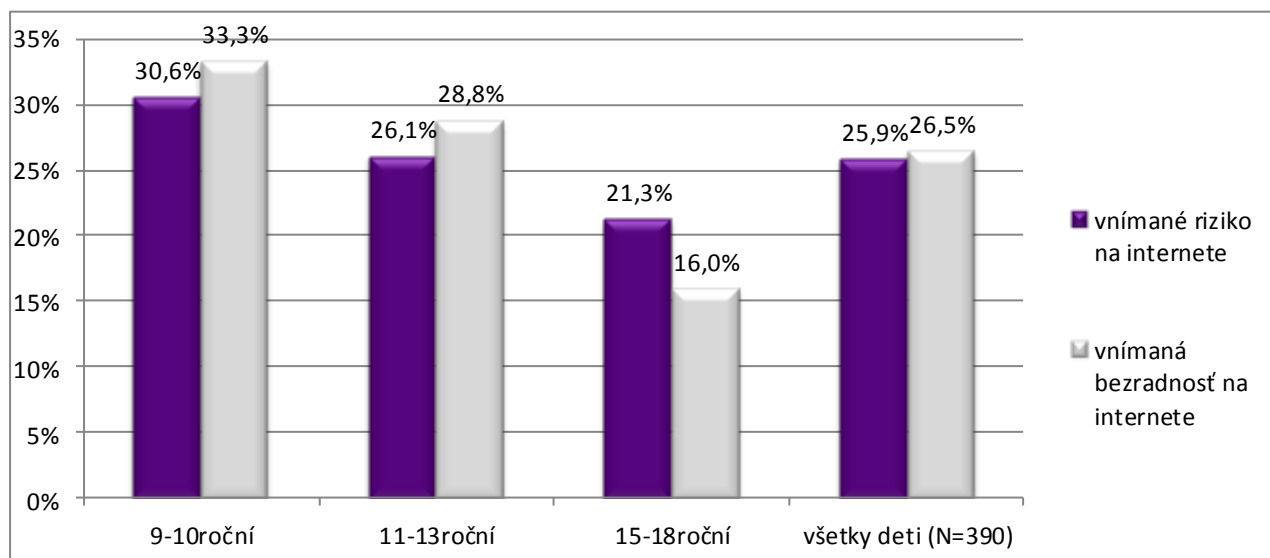
Tab. 2: Bezradnosť zažívaná deťmi v situáciách na internete

	9-10roční	11-13roční	15-18roční	všetky deti (N=390)
áno	33,3%	28,8%	16%	26,5%
áno, niekedy	29,7%	28,2%	15,1%	24,9%
áno, často	3,6%	0,6%	0,9%	1,6%

Pozn.: Na internete nás stretnú aj také veci, pri ktorých si nie sme istí, čo s tým (napr. niekto nás na internete stále otravuje). Najradšej by sme sa s niekým poradili. Mal si taký pocit?

Aj keď si samotné deti uvedomia, že sa v súvislosti s internetom ocitli v náročnej/obťažujúcej situácii, ešte to nemusí znamenať, že ju nevedeli zvládnuť. Pýtali sme sa detí na zažívanú bezradnosť v situácii rizika. Viac ako štvrtina detí (a až každé tretie malé dieťa) mala na internete pocit, že aspoň niekedy nevedeli, ako sa zachovať a najradšej by sa s niekým poradili, pozri tab. 2.

Graf 1: Vnímanie rizika a bezradnosti v situáciách na internete

Pozn.: Vnímané riziko na internete - Stalo sa ti už niekedy, že ťa na internete niečo otravovalo, trápilo alebo si nevedel, ako sa najlepšie zachovať? Vnímaná bezradnosť na internete - Na internete nás stretnú aj také veci, pri ktorých si nie sme istí, čo s tým (napr. niekto nás na internete stále otravuje). Najradšej by sme sa s niekým poradili. Mal si taký pocit?

Adolescenti sa častejšie ocitajú v náročných situáciách, ale menej často sa v nich cítia bezradne. U menších detí je to naopak. V porovnaní s uvedomovaním si rizík majú častejšie pocit, že by potrebovali pomôcť s tým, ako najlepšie sa na internete zachovať. Tieto výsledky potvrdzujú veľkú opodstatnenosť opory v tejto oblasti, a to zo strany kompetentných rodičov a učiteľov, ktorí sú deťom na dosah a tiež vo forme ľahko dostupných poradenských a nahlasovacích miest.

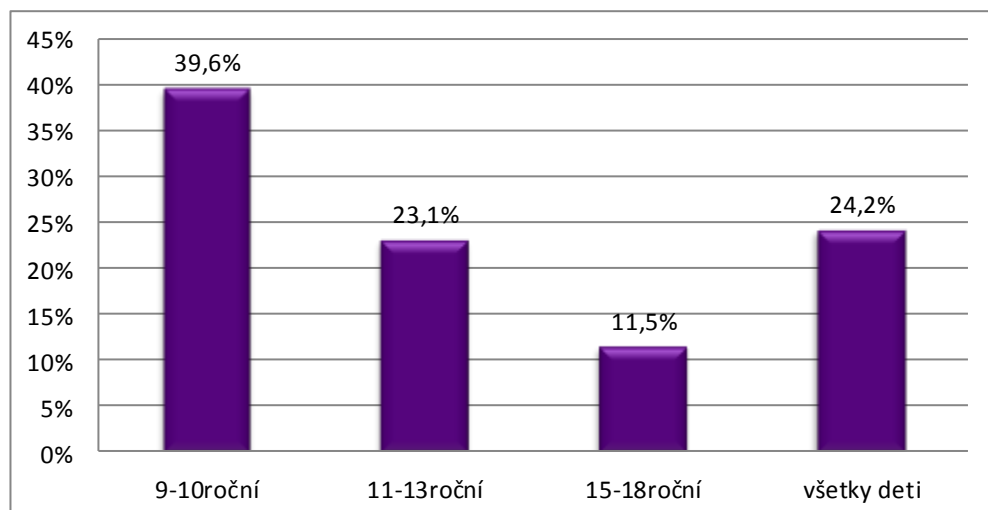
Štvrtina detí tvrdí, že vie, kde a ako sa môžu v prípade bezradnosti poradiť s odborníkmi na bezpečné správanie sa na internete. (Sú ľudia, ktorých práca je radiť druhým, ako zvládnuť nepríjemné veci, čo zažívame na internete, napr. niekto by nás na internete otravoval. Vieš, ako a kde by si sa mohol o takých veciach poradiť s takými odborníkmi?). Táto vedomosť o tom, kde vyhľadať odborníkov klesá s vekom (27% 9-10ročných, 26% 11-13ročných, 22% 15-18 ročných). Tento pocit je subjektívny a u malých detí môže byť preceňovaný, najmä keď zvažíme, že ako odborníkov vo voľných odpovediach uvádzajú rodičov, učiteľov, predajcov počítačov. Dozvedáme sa skôr o tom, koho vo svojom okolí pokladajú za dostatočne zručného a schopného im pomôcť v prípade problémov. Tento výsledok môže byť ovplyvnený aj cieľenou prevenciou zameranou na mladšie školské deti, ktorá zvyšuje ich prežívaný pocit informovanosti, ale aj reálnu informovanosť. V skutočnosti sa na odborníkov obrátilo v situácii, keď si nevedeli rady, len 7,7% detí a najviac z 11-13 ročných detí (každé desiate dieťa).

Ďalej sme chceli, aby deti popísali, čo z ich okolia im bolo a je užitočné pri osvojovaní si bezpečného správania na internete. Na otvorenú otázku *Odkiaľ sa dozvieš, ako sa správať na internete, aby sa ti nič zlé neprihodilo? Napíš všetko, čo ti napadne.* odpovedali všetky deti najčastejšie „rodičia, rodina (brat, bratranec, sestra...), škola, učitelia, kamaráti, súrodenci, Google, webstránky, fóra, časopisy“. Rodina a škola boli prevažne na prvom mieste v odpovediach. Adolescenti odpovedali často „spolieham sa na svoj vlastný rozum“ alebo „sám si dávam si pozor“, čo vypovedá aj o ich zvnútornenej zodpovednosti za bezpečné správanie sa na internete, aj o ich vyššej kompetentnosti a zručnostiach.

AKÉ WEBSTRÁNKY O BEZPEČNOM POUŽÍVANÍ INTERNETU DETI POZNAJÚ?

Skôr, ako bol čo i len spomenutý akýkoľvek z projektov eSlovensko, o.z., 24,2% detí tvrdilo, že pozná nejakú webstránku, o tom, ako je dobré správať sa na internete, aby sa im nič zlé nestalo. Pociťovaná informovanosť s vekom klesá. Je tiež možné, že deti iba hodnotia svoju informovanosť realistickejšie.

Graf 2: Poznajú deti nejakú webovú stránku o bezpečnom používaní internetu?

Pozn.: Poznáš nejakú webstránku o tom, ako je dobré správať sa na internete, aby sa ti nič zlé nestalo?

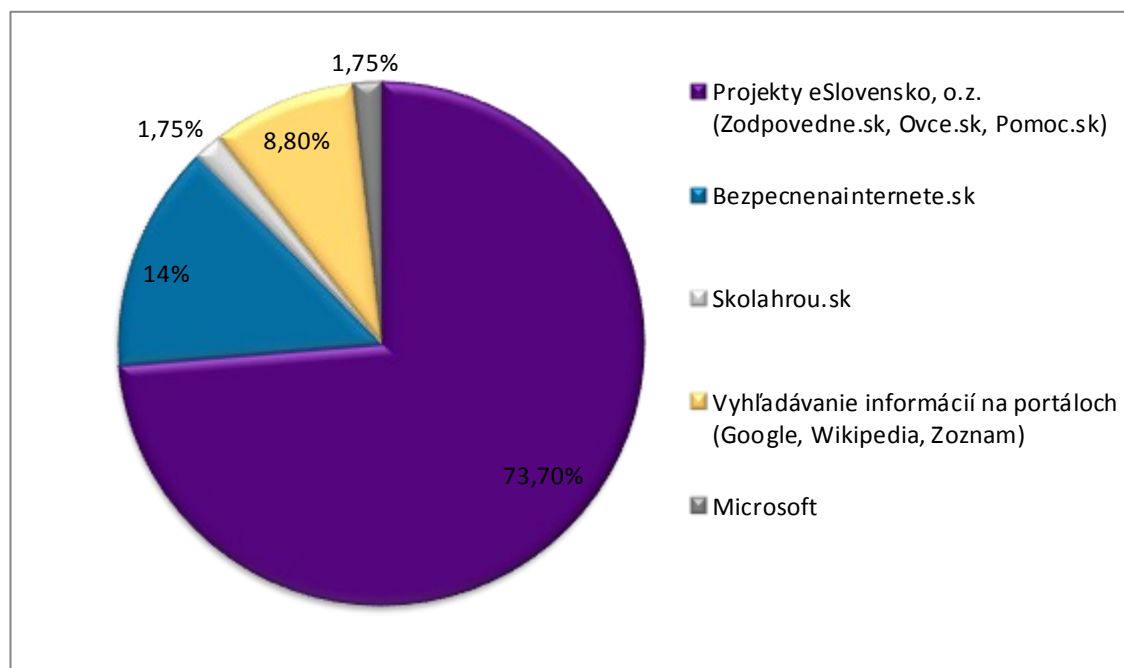
Keď boli v otvorenej otázke deti požiadané, aby menovali, akú webstránku, bolo možné identifikovať ako platných 57 odpovedí. Z toho počtu bolo odpoveďou v 73,7% (42 odpovedí) stránka projektu eSlovensko, o.z. (Zodpovedne.sk, Ovce.sk, Pomoc.sk). Stránku o bezpečnom používaní internetu navštívila takmer štvrtina detí (približne toľko, koľko nejakú stránku pozná). Pravdepodobne si ju zapamätali práve preto, lebo na nej boli.

Tab. 3: Aké webstránky o bezpečnom používaní internetu deti poznajú (bez dovtedajšej zmienky o produktoch eSlovensko, o.z.)

Identifikovaný zdroj informácií o bezpečnosti na internete	Počet odpovedí medzi deťmi	Percentá vzhľadom na všetky identifikované odpovede
Projekty eSlovensko, o.z. (Ovce.sk, Zodpovedne.sk, Pomoc.sk)	42	73,70 %
Ovce.sk	23	
Zodpovedne.sk	18	
Pomoc.sk	1	
Bezpecnainternete.sk	8	14,00%
Školahrou.sk	1	1,75%
Vyhľadávanie informácií na portáloch (Google, Wikipedia, Zoznam)	5	8,80%
Microsoft	1	1,75%
total	57	100%

Pozn.: Akú webstránku poznáš o tom, ako je dobré správať sa na internete, aby sa ti nič zlé nestalo? Otvorená otázka.

Graf 3: Aké webstránky o bezpečnom používaní internetu deti poznajú (bez dovtedajšej zmienke o produktoch eSlovensko, o.z.)

Pozn.: Akú webstránku poznáš o tom, ako je dobré správať sa na internete, aby sa ti nič zlé nestalo? Otvorená otázka.

AKÉ ROZPRÁVKY O BEZPEČNOM POUŽÍVANÍ INTERNETU DETI POZNAJÚ?

Podobne sme sa ešte pred menovaním konkrétnych projektov eSlovensko, o.z. pýtali detí, či *poznajú nejaké rozprávky alebo príbehy o bezpečnom správaní na internete*. Kladne odpovedalo 42,5% všetkých detí, takmer polovica najmladších detí (48,5%). Pri dotazovaní sa na konkrétne názvy rozprávok bolo identifikovaných 113 validných odpovedí, z čoho **78 % tvorili rozprávky Ovce.sk** a 1,18% interaktívne príbehy projektu Zodpovedne.sk. Ďalších 4,4% odpovedí boli iné rozprávky (napr. Macko Webko, rozprávky na www.bezpecnenainetnete.sk). 9,7% detí spomenulo ponaučenie alebo príbeh, z ktorých ale nebolo možné identifikovať konkrétnu rozprávku (napr. *o hekeroch, o vírusoch, o Facebooku, o tom, že si máme chrániť súkromie*). Časť detí (6,2% odpovedí) odpovedalo, že už videli takú rozprávku, ale nespomenú si na názov.

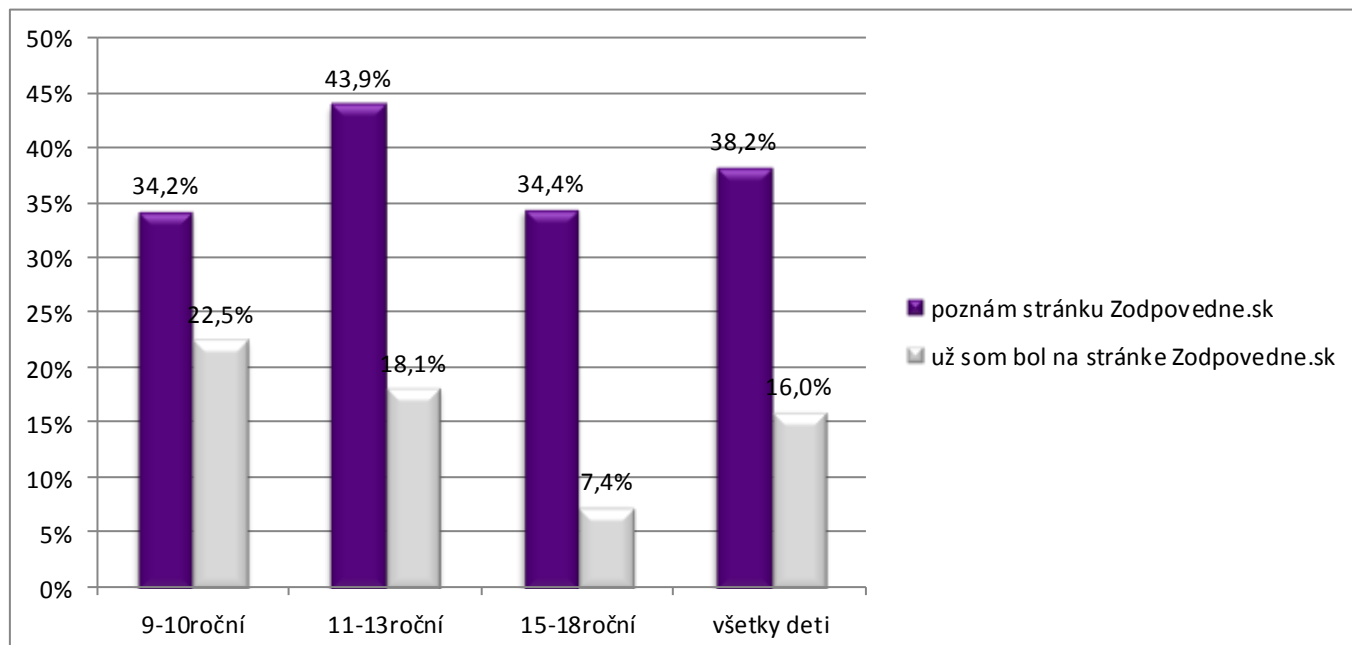
Je omnoho náročnejšie menovať niečo spamäti bez nápovede. Prispieva k tomu aj to, že v dnešnej dobe sú ľudia vedení skôr k schopnosti veci vyhľadávať medzi dostupnými informáciami než k ich pamätaniu. Zaujímalo nás, či konkrétne projekty rozpoznávajú a do akej miery ich aj využívajú.

INFORMOVANOSŤ A NÁVŠTEVNOSŤ KONKRÉTNÝCH PRODUKTOV ESLOVENSKO, O.Z.

POZNAJÚ DETI PROJEKT ZODPOVEDNE.SK?

Pýtali sme sa priamo, či poznajú webstránku národného osvetového centra Zodpovedne.sk.

Graf 4: Poznáš webstránku Zodpovedne.sk?

Pozn.: Poznáš webstránku Zodpovedne.sk? – Áno, poznám. - Áno, poznám, aj som už na nej bol.

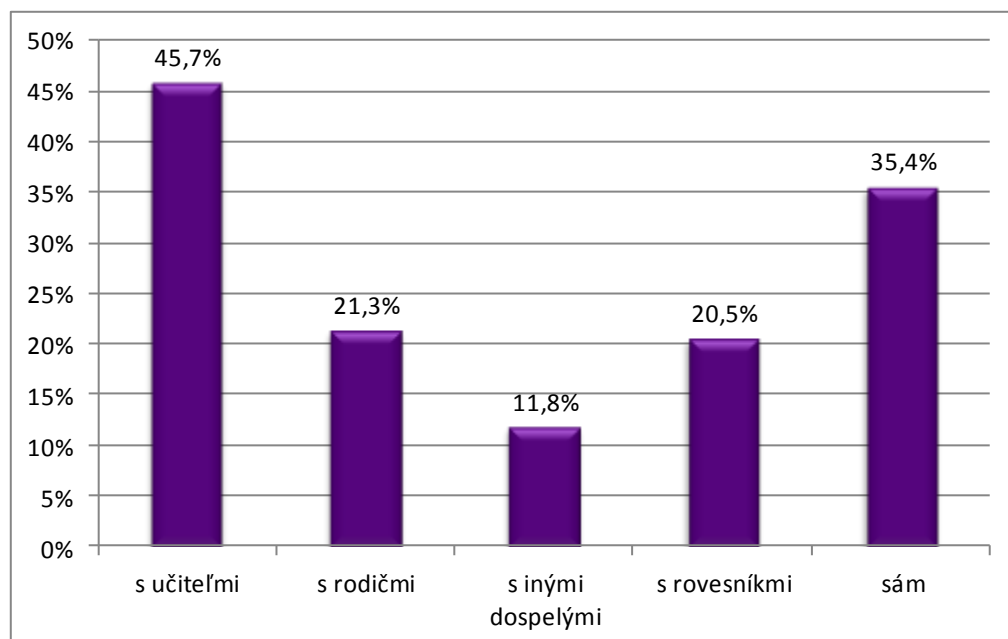
Stránku Zodpovedne.sk pozná viac ako tretina (38,2%) všetkých opýtaných detí, najviac spomedzi 11-13ročných. S vekom jej používanie (návštevnosť) klesá. Práve v skupine najmladších detí bolo najviac takých, ktoré na stránke aj boli (22,5%). To možno považovať za úspech projektu, keďže veková skupina 9-10 ročných je v porovnaní so staršími deťmi viac ohrozená rizikami internetu a práve tieto deti najčastejšie stránku navštívili.

Z 82 identifikovaných voľných odpovedí na otázku, odkiaľ deti poznajú stránku Zodpovedne.sk, bolo 65% odpovedí „zo školy“ (z vyučovania, z hodiny, z prednášky v škole, z informatiky, od učiteľov), od kamarátov zaznelo v 8,5% odpovedí, od rodičov 4,9% odpovedí, medzi ostatnými odpoveďami boli približne rovnomerne zastúpené TV a rádio, časopisy, súrodenci, spolužiaci, sprostredkovane pri vyhľadávaní niečoho iného na internete, cez Ovce.sk (2,4%-3,2%).

Tieto zistenia svedčia o tom, že produkty projektu Zodpovedne.sk sa prvýkrát dostanú k deťom hlavne prostredníctvom škôl, ktoré ich využívajú ako nástroj mediácie - ako pomôcku pri mediálnej výchove, ktorá je povinne súčasťou výukového plánu základných a stredných škôl. Školy si môžu zvoliť formu vyučovania mediálnej výchovy ako samostatného voliteľného predmetu, ako súčasť iných predmetov (informatiky, slovenského jazyka a literatúry, občianskej výchovy, etiky) alebo ako krúžok či projekt. Z celoslovenského prieskumu mediálnej výchovy na SŠ (Kačinová, Kolčáková, 2012) vyplýva, že mediálna výchova je najčastejšie realizovaná formou začlenenia obsahu do iných výukových predmetov, hlavne do informatiky, ako vyplýva aj z odpovedí našich respondentov.

Zaujímalo nás, či bol pri deťoch prítomný aj dospelý, keď si pozerali stránku Zodpovedne.sk. Ten zohráva dôležitú úlohu pri sprostredkovaní užitočných informácií. Deti, ktoré videli už aspoň raz stránku Zodpovedne.sk (N=127), ju videli najčastejšie s učiteľmi (45,7%). Spoločne s rodičmi ju videlo 21,3% detí, spolu s inými dospelými 11,8%, s rovesníkmi 20,5%. Až 35,4% detí si pozeralo stránku aj samých. Z voľných odpovedí bolo možné postrehnúť, že je tomu tak aj vďaka rozprávkam Ovce.sk, ktoré sú na stránke dostupné.

Graf 5: S kým si deti prezerali stránku Zodpovedne.sk?

Pozn.: S kým si si prezeral stránku Zodpovedne.sk? Odpovede s možnosťou viacnásobnej voľby. N=127 (9-18 rokov) - deti, ktoré videli aspoň raz stránku Zodpovedne.sk.

POZNAJÚ DETI PROJEKT OVCE.SK?

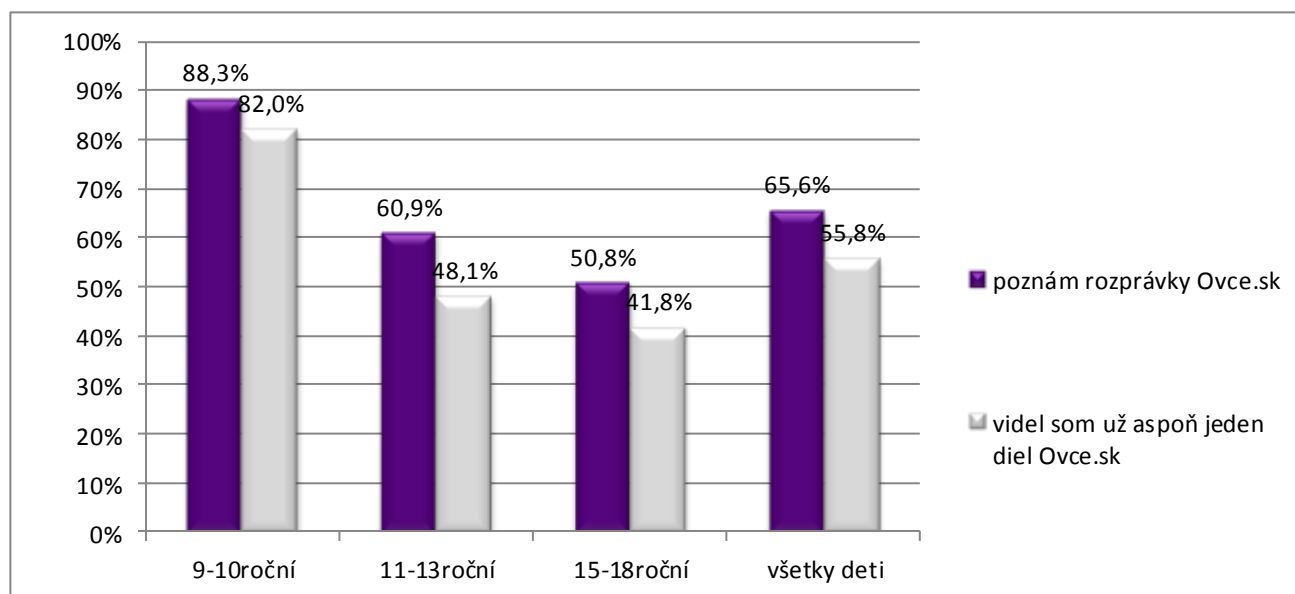
Výsledky prieskumu potvrdzujú vysokú znalosť aj sledovanosť rozprávok Ovce.sk. Zo všetkých detí (9-18ročných) rozprávky pozná 65,6% opýtaných a pozeralo ich 55,8%. Ich rozšírenosť medzi deťmi významne súvisí s vekom - čím mladšie deti, tým viac z nich pozná Ovce.sk a tiež ich viaceré z nich aj pozerajú.

Tab. 4: Poznáš rozprávky zo seriálu Ovce.sk?

	9roční	9-10roční	11-13roční	15-18roční	všetky deti (N=390)
áno, poznám	92%	88,3%	60,9%	50,8%	65,6%
áno, poznám a pozeral som	88,0	82,0	48,1	41,8	55,8
áno, poznám, ale nepozeral som	4,0	6,3	12,8	9,0	9,8

Najväčší úspech majú rozprávky u najmladších, ktorí aj boli cieľovou skupinou seriálu. 88,3% 9-10ročných detí rozprávky pozná a 82% aspoň jednu rozprávku videlo. Takmer každé 9ročné dieťa (92%) pozná rozprávky Ovce.sk a 88% už aspoň jednu časť videlo. V tejto vekovej skupine je tiež najmenší rozdiel v počte tých, čo rozprávky poznajú a tými, čo ich aj pozerajú. V tomto smere sa dá hovoriť úspešnosti projektu.

Graf 6: Poznáš rozprávky zo seriálu Ovce.sk?

Pozn.: Poznáš rozprávky zo seriálu Ovce.sk? - Áno poznám. - Áno, videl som už aspoň jednu rozprávku z Ovce.sk.

Deti, ktoré videli aspoň raz rozprávku z Ovce.sk (N=217), ju najčastejšie videli v televízii, na YouTube a počas školského vyučovania. Takmer polovica detí sa k rozprávkam dostala prostredníctvom stránky Zodpovedne.sk alebo naopak - k osvetovej stránke sa dostali prostredníctvom rozprávok Ovce.sk, ktoré si chceli pozrieť.

Tab. 5: Kde deti pozerajú rozprávky Ovce.sk

Total (N=217) - tí, ktorí rozprávky videli	v televízii	na DVD	na YouTube	počas školského vyučovania	na obrazovke v autobuse	na webových stránkach
Kde si videl rozprávky	61,8%	11,1%	59%	53,5%	2,3%	48,4%

Pozn.: Kde všade si videl rozprávky Ovce.sk? Zaškrtni toľko, koľko potrebuješ. Možnosť viacnásobnej odpovede.

SPOMENÚ SI DETI NA POSOLSTVÁ ROZPRÁVOK VTEDY, KEĎ JE TO TREBA? - ÁNO!

SPOMENUL SI SI NIEKEDY POČAS DŇA NA TO, ČO ZAŽÍVALI A ROBILI OVEČKY Z ROZPRÁVOK OVCE.SK?

Z tých detí, ktoré rozprávky Ovce.sk videli aspoň raz (N=217), si takmer tretina (31%) počas dňa niekedy spomenula na niečo z nich. Len 4,2% detí uvádza, že boli v takej situácii ako ovečky, že zažili niečo podobné; viac ako štvrtina detí (27,3%) si nie je istá. Nemusí to byť spôsobené neschopnosťou rozpoznať podobnosť situácií, môže to znamenať aj to, že deti, ktoré rozprávky pozerali, sa v danej situácii zatiaľ skutočne nenachádzali. V tom prípade by bol splnený cieľ prevencie, ktorá má byť deťom sprostredkovaná skôr, než sa s daným rizikom konfrontujú, aby boli pripravené na adekvátne zareagovať.

KEDY SI SPOMENIEŠ NA OVEČKY?

Deti si na Ovečky spomenú v súvislosti s každodennými zážitkami, čo značí, že **motívy a témy rozprávok sa dostali do ich každodennej reality**. Obľúbili si ich, sú súčasťou ich rozhovorov, dostali sa im **do podvedomia, sú súčasťou ich kultúry**. Vyvolávajúcom je tu často **analogický kontext v bežnom živote** - kamaráti, diskotéka, prostredie.

- *Keď sa nudím.* CH, 12
- *Keď idem spať.* D, 9
- *Každý deň.* CH, 10
- *Pri raňajkách som o tom rozprával mame.* CH, 12
- *Keď sa o tom rozprávame s kamarátmi.* CH, 10
- *Pri ujovi na salaši.* CH, 9
- *Keď som vonku s kamošmi.* D, 12
- *Keď niekto spomenul diskotéku, spomenula som si na tancujúce ovečky.* D, 16
- *Na vyučovaní a po škole.* CH, 10

Na rozprávky si deti spomenú prevažne v súvislosti s ich **aktivitami na internete**.

- *Keď som na internete.* CH, 11
- *Cez informatiku.* CH, 10
- *Keď sa hrám na počítači.* CH, 12

Najčastejšie si deti spomenuli na rozprávky Ovce.sk v súvislosti s uvedením si rizika, v ktorom sa ocitli. Deti si na rozprávky spomenuli aj **predtým, ako by sa im malo niečo stať** - keď si uvedomili náročnosť či nejasnosť situácie (možné riziko). Vyhodnotili danú situáciu ako výnimočnú a ťažkú, kedy stojí za to pouvažovať, ako sa zachovať. Zvýšenú citlivosť detí na situácie rizika možno pokladať za jeden zo splnených cieľov osvetového centra, za významný prvok efektívnej prevencie.

- *Keď je možnosť dostať sa do nejakej nebezpečnejšej situácie.* D, 16
- *Keď mam nejaký problém alebo keď sa mám nejako rozhodnúť napr. či niečo zle urobím atď. alebo nie atď.* D, 12
- *Keď sa niekde prihlasujem.* D, 10
- *Keď mám niečo ťažké robiť na internete.* D, 10

Deti majú nielen zvýšenú citlivosť na náročné situácie na internete, ale **spomenú si na konkrétne ponaučenia v situácii, keď ju sami zažívajú alebo ju rozoznajú v správaní sa ostatných na internete**. To možno pokladať za ďalší úspešný efekt rozprávok Ovce.sk a významný bod prevencie.

- *Keď robím niečo, čo bolo dobre v ovce.sk.* CH, 10
- *KED SOM SA FOTILA :D* D, 10
- *Keď sa niečo také stane.* D, 10
- *Keď nejakého môjho priateľa napríklad cez FB otravuje neznámy človek.* D, 12
- *Keď vidím neslušne videá.* D, 9
- *Keď vidím na Facebooku polonahé dievčatá.* D, 17
- *Áno, ale radšej to nebudem komentovať, prišlo mi to príliš obscénne.* CH, 17
- *Keď mi kamarát hovoril na čete, že mu mám poslať nejakú fotku v spodnom prádle.* D, 13

K zapamätateľnosti rozprávok prispieva aj ich spracovanie - hudba, animácia, humor.

- *Keď sa riadne nudím. Líubi sa mi animácia.* CH, 16
- *Hlas Jozefa Vajdu* D, 15
- *Jaké sú zlaté. Je to pekne nakreslené.* D, 11
- *Tie postavičky, sú vtipné, dobré je to J.* CH, 13

VEDIA DETI, O ČOM SÚ ROZPRÁVKY OVCE.SK?

Na otázku *O čom sú rozprávky Ovce.sk?*, bolo v takmer všetkých odpovediach naznačené **pochopenie ich poučného charakteru** („sú to náučné rozprávky“). Deti ho chápu, resp. interpretujú na viacerých úrovniach:

a) ... ako sa máme/nemáme správať na internete.

- *Ako sa máme správať na internete a že si máme dať pozor, čo robíme.*
- *Čo by sme na internete robiť nemali.*
- *Ako používať internet bezpečne.*

b) ...aké sú na internete riziká a ako im predchádzať. Významné je postrehnutie toho, že vykreslenie rizika slúži na to, aby mu mohli predchádzať, aby si naň dali pozor.

- *O tom, čo nepríjemné sa nám môže stať a ako tomu predchádzať.* D, 12
- *Niečo ako bájka o tom, na čo si máme na internete dávať pozor.* CH, 9
- *Sú o správaní sa na internete, o rôznych nebezpečenstvách a ako ním môžeme predísť.* CH, 15
- *Vtipne hovoria, čo sa nám môže stať na internete, keď si nebudeme dávať pozor.* D, 13
- *V tejto rozprávke sú situácie z bežného života do akých by ste sa mohli aj vy sami dostať a ako by sme sa mali pri tom zachovať.* D, 12

c) Okrem podotknutia na všeobecný poučný charakter odpovedali deti aj veľmi konkrétnymi ponaučeniami.

- *Aby sme nezneužívali fotky a videá.* CH, 10
- *Nemáme vraviť cudzím ľuďom, kde bývame.* CH, 10
- *Nesmieme nikdy cez net poslať nikomu naše údaje ani fotky a nesmieme sa s nim stretnúť pokiaľ o tom nikto iný dospeli nevie.*
D, 12
- *Ochrane pred vplyvom internetu, o hroziacom nebezpečenstve, zneužitím údajov, a ako tomu zabrániť.* CH, 12
- *O tom, ako sa máme správať na internete, aby sme sa nezosmiešnil, alebo aby sa nám niekto cez internet nevyhrážal.* CH, 10
- *Učia aby sme neverili všetkému.* D, 10
- *O heslách a o tom, čo nedávať na net a nenaletieť.* D, 14
- *Ako správne a bezpečne používať internet, nezverejňovať svoje osobné údaje všetkým ale iba tým ktorým dôverujem.* D, 15

d) Niektoré deti dokážu rozšíriť oblasť ponaučenia a vzorov správania z oblasti internetu na celkové správanie sa ľudí a etické princípy.

- *Ja neviem, je to vlastne o tom, ako by sme sa mali správať na internete a nie len na internete..Vlastne všade, aby sme nezneužívali osobné údaje niekoho iného alebo aby sme nikoho nevyhrážali..Podľa mňa je to dosť užitočné si pozrieť..Za prvé preto lebo je to robené zábavnou formou a viac to zaujme a za druhé preto lebo je to pravdivé a asi aj dosť výchovné :-).* CH, 12
- *V tejto rozprávke sú situácie z bežného života, do akých by ste sa mohli aj vy sami dostať a ako by sme sa mali pri tom zachovať.*

D, 12

Deti chápu symboliku postavičiek (ovečiek, vlka, baču a Jana). Najpodstatnejšie je rozpoznanie ovečiek ako detí alebo bežných ľudí.

- *O bezpečnom sa pohybovaní a správaní na internete. Bežní ľudia sú ovce, bača im radí. CH, 11*
- *O tom, čo nemáme robiť na internete tak ako ovečky. D, 10*
- *O skutočných životoch ľudí. D, 12*
- *Sú tu rôzne poučenia ako sa bezpečne správať na internete. Je to ukázané na ovciach. CH, 16*

ČO BY NA ZÁKLADE ROZPRÁVOK OVCE.SK ODKÁZALI DETI EŠTE MLADŠÍM DEŤOM?

Deti by odovzdali mladším odovzdali zväčša konkrétne ponaučenie, ktoré zrejme pokladali za najpodstatnejšie. Aj tie najmladšie deti z nášho prieskumu vedeli interpretovať **konkrétne ponaučenia** z rozprávok Ovce.sk a sformulovať ich do zrozumiteľného odkazu pre menšie deti:

- *Keby dávali svoje osobné údaje na počítač, tak by ich mohli vykradnúť alebo zosmiešniť. CH, 10*
- *Že nemáme zverejňovať na internete vlastne fotky, že nemáme veriť na internete návodom na niečo. CH, 11*
- *Nemáme dávať na internet veľmi strápňujúce videá alebo obrázky, nemáme sa priateliť s niekým cudzím atď. CH, 10*
- *Ako sa zachovať v situácii keď ťa otravuje nejaký človek a chce sa s tebou stretnúť povedz to rodičom! CH, 11*
- *Dávajte pozor na to, s kým si píšete a keď ho nepoznáte, nestretávajte sa s ním, aj keď bude o to prosiť. NECHODŤ! D, 12*
- *Deti, nemôžete na internet dávať svoje fotky, ktoré nechcete aby videli iní ľudia. Potom neskôr ich môžu zneužiť! CH, 15*
- *Aby si nepridávali na Facebooku priateľov, ktorých nepoznajú. D, 13*
- *Nezverejňujte informácie o sebe bez premýšľania nad ich vplyvom na budúcnosť. D, 17*

Pre mladšie deti motivujúco odkázali aj to, **že sa z rozprávok môžu veľa naučiť, a preto je dobré si ich pozrieť.**

- *Na stránke Ovce.sk sú pekné videá, z ktorých si zoberú veľa potrebných poučení do života a mali by si to pozrieť, aby sa im také nepríjemnosti nestávali. D, 10*
- *Stade sa naučíte čo máte a čo nemáme robiť na internete D, 10*
- *V tejto rozprávke sú situácie z bežného života do akých by ste sa mohli aj vy sami dostať a ako by ste sa mali pri tom zachovať.*

D, 12

POZNAJÚ A VYUŽÍVAJÚ DETI OSTATNÉ PROJEKTY ESLOVENSKO, O.Z.?

POMOC.SK

Združená linka pomoci Pomoc.sk je súčasťou projektu Zodpovedne.sk, ktorý podporuje Európska komisia v rámci programu Safer Internet. Jej cieľom je koordinovaná pomoc a poradenstvo pre zodpovedné používanie internetu, mobilnej komunikácie a nových technológií. Linka pomoci Pomoc.sk vznikla združením Linky detskej istoty Unicef a linky pomoci projektu Zodpovedne.sk. Z prieskumu vyplýva, že ju pozná 12,18 % detí. Táto informácia pravdepodobne veľmi závisí od obdržanej mediácie (hlavne v škole). Poznajú ju najmä 11-13 roční - takmer každé piate dieťa. Napriek tomu, že ju využilo podstatne menej detí, je dobré, keď vedia, kam sa v prípade potreby obrátiť pre radu.

Tab. 6: Poznáš stránku Pomoc.sk?

	9-10roční	11-13roční	15-18roční	všetky deti (N=390)
áno, poznám	9,9%	19,1%	7,4%	12,8%
áno, ale nebol som ešte na nej	7,2%	15,3%	7,4%	10,5%
áno, bol som na stránke Pomoc.sk	2,7%	3,8%	0%	2,3%

Projekt Pomoc.sk poskytuje nonstop telefonickú pomoc na čísle 116 111, LIVECHAT online čít s operátorom v čase 16:00 až 22:00 a konzultácie pomocou emailu potrebujem@pomoc.sk. Spýtali sme sa detí, či poznajú a využili niektoré z týchto zdrojov pomoci. Najviac detí pozná linku pomoci (19,5%), zato najviac detí využilo pomoc emailom. Pre deti môže byť ťažšie dôsledne popísať svoje ťažkosti v priamom kontakte s cudzími dospelými (telefonická linka), a preto možno pri problémoch oceňujú asynchrónnu emailovú komunikáciu, ktorá im umožňuje v pohodlí sformulovať svoje myšlienky. Ak ide o niečo veľmi citlivé, menej cítia rozpaky a zahanbenie. O všetkých troch spôsoboch pomoci boli najviac informovaní 11-13roční, čo môže súvisieť s tým, že školy považujú tento vek za najvhodnejší pre sprostredkovanie týchto informácií.

Tab. 7: Poznáš bezplatnú telefonickú linku 116 111?

		9-10roční	11-13roční	15-18roční	všetky deti (N=390)
116 111	áno, poznám	11,7%	26,4%	16,4%	19,5%
	poznám, aj som už využil	1,8%	1,9%	0,8%	1,5%
	poznám, ale nevyužil som	9,9%	25,5%	15,6%	17,9%
Livechat	áno, poznám	13,5%	18,5%	21,3%	17,9%
	poznám, aj som už využil	1,8%	0%	0%	0,5%
	poznám, ale nevyužil som	11,7%	18,5%	21,3%	17,4%
potrebujem@pomoc.sk	áno, poznám	16,2%	21,6%	5,7%	15,1%
	poznám, aj som už využil	4,5%	3,8%	0%	2,8%
	poznám, ale nevyužil som	11,7%	17,8%	5,7%	12,3%

Pozn.: Keď ťa trápi niečo z internetu, je tu pre teba viac miest, kde ti môžu poradiť. Poznáš bezplatnú telefonickú linku 116 111? Poznáš online čít s odborníkom na problémy na internete? Poznáš emailovú adresu potrebujem@pomoc.sk?

STOPLINE.SK

Národné centrum pre nahlasovanie nezákonného obsahu alebo činností na internete Stopline.sk bojuje proti zneužívaniu detí (detská pornografia, sexuálne vykorisťovanie, detská prostitúcia, obchod s deťmi, grooming atď.), proti rasizmu a xenofóbii a inému obsahu alebo činnostiam, ktoré vykazujú znaky trestného činu. Prostredníctvom neho sa Slovensko zapojilo do medzinárodnej siete INHOPE - siete národných centier a organizácií pre bezpečnosť informačných technológií.

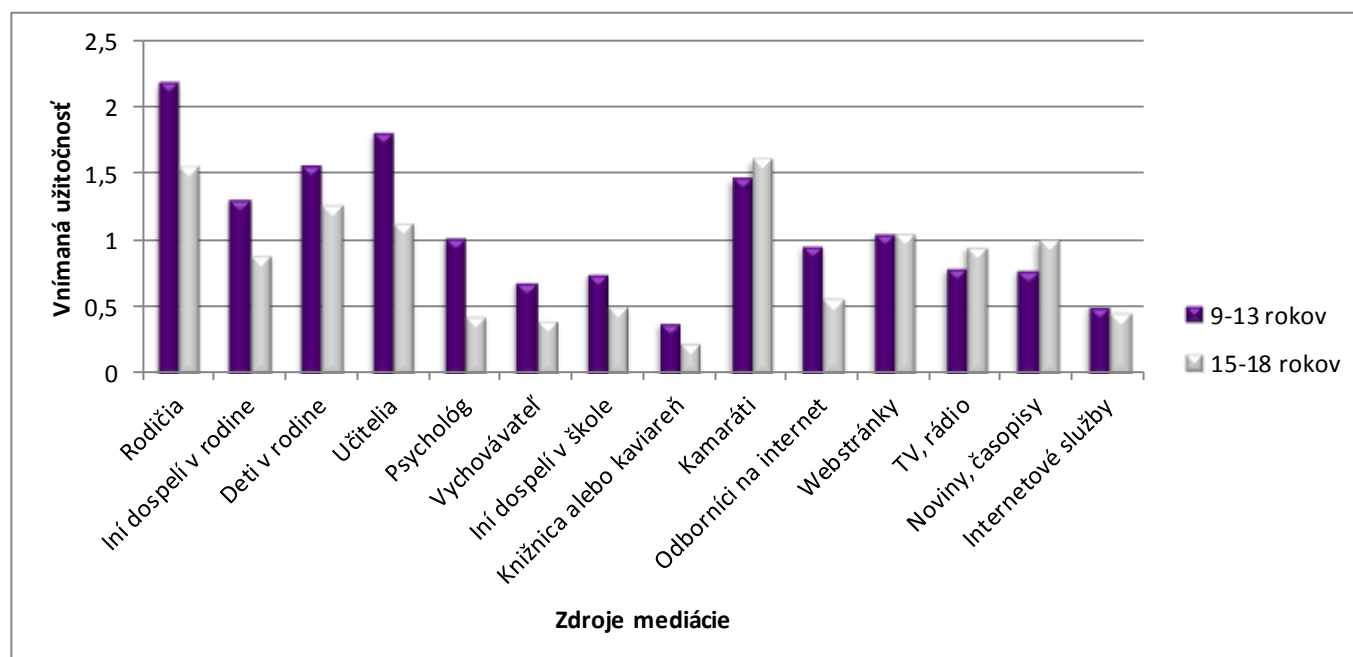
Tab. 8: Poznáš stránku Stopline.sk?

	9-10roční	11-13roční	15-18roční	všetky deti (N=390)
áno, poznám	3,6%	7,0%	3,3%	4,8%
áno, ale nebol som ešte na nej	2,7%	5,7%	2,5%	3,8%
áno, bol som na Stopline.sk.sk	,9%	1,3%	0,8%	1,0%

Takmer 5% detí pozná Stopline.sk a prekvapivo až 3,8% z nich tvrdí, že nejaký nezákonný obsah pomocou neho nahlásilo. Informovaní, aj najviac proaktívni boli opäť 11-13 roční.

ČO JE PRE DETI NAJUŽITOČNEJŠIE PRI BEZPEČNOM POUŽÍVANÍ INTERNETU?

Graf 7: Vnímaná užitočnosť pri bezpečnom používaní internetu (mladšími deťmi a adolescentmi)

Pozn.: Skús posúdiť, kto ti bol užitočný pri tvojom bezpečnom používaní internetu? Graf zobrazuje priemerné hodnoty užitočnosti pre deti (rozsah hodnôt 0-3).

U mladších detí (9-13 rokov) je najužitočnejším zdrojom informácií o bezpečnom používaní internetu rodičovská mediácia. Za tým nasleduje školská mediácia (učitelia), projekt Ovce.sk, až za tým rovesníci (deti v rodine a kamaráti). Nasledovali webstránky, psychológ a odborníci na internet.

Zároveň sú projekty Zodpovedne.sk a Ovce.sk používané pri mediácii – o projekte Zodpovedne.sk sa deti dozvedeli v 65% zo školy, z vyučovania. Keď teda deti označia ako užitočnú školu, zahŕňa to aj v sebe aj nástroje, ktoré škola pri mediácii používa. To totiž priamo ovplyvňuje obsah aj formu, akou sú v škole informácie deťom sprostredkované a teda aj vnímanú užitočnosť. Ak okrem školskej mediácie uvádzajú mladšie deti ako užitočný zdroj informácií Ovce.sk na treťom mieste, tak to vypovedá o tom, že tieto príbehy deti považujú za veľmi silný zdroj pre učenie sa.

Adolescenti (15-18 rokov) považujú za najužitočnejší zdroj rovesníkov, za tým nasledujú rodičia, deti z rodiny až potom učitelia. Súvisí to s ich aktuálnou mierou zručností, ktorá v tomto veku častou predbehne úroveň zručností ich rodičov. Úlohu zohráva aj vývinové obdobie, počas ktorého sa už od rodičov odpútavajú a spoliehajú sa radšej na seba a pomoc získavajú od seberovných.

Spomedzi médií poklesli v užitočnosti pri bezpečnom používaní internetu najmä u mladších detí televízia a rádio, rovnako ako časopisy a noviny a do popredia vystupuje internet (webové stránky). U adolescentov je najužitočnejším médiom tiež internet, tesne za ním je tlač. Knižnica či počítačová kaviareň sú považované za najmenej užitočné zdroje k tejto téme, čo súvisí s dnešnou rozšírenosťou internetu (v domácnostiach, mobilných telefónoch, notebookoch).

ZÁVER

Z prieskumu vyplýva, že deti samotné vnímajú, že rovnako ako v bežnom živote, aj na internete sa niekedy ocitnú v zložitej situácii, ktorú by sme mohli označiť pojmom riziko. Mladšie deti referujú o častejšom zažívaní rizík, aj o pociťovanej bezradnosti v takejto situácii, ale využívajú možnosť osloviť skúsenejších, ktorých pomoc vtedy oceňujú. Viac ako odborníci z oblasti bezpečného používania internetu sú to pre menšie deti rodičia, učitelia a tí, ktorí sa vyznajú v problematike. To potvrdzuje opodstatnenosť vzdelávania rodičov a učiteľov. Staršie deti sa necítia byť vystavované riziku tak často, čo súvisí s ich pribúdajúcimi zručnosťami, skúsenosťami a schopnosťou zvládania. Menej často sa v takýchto situáciách cítia bezradne a keď potrebujú, poradia sa hlavne s rovesníkmi. Rodičov a školu všetky deti považujú za najvýznamnejší zdroj, z ktorého sa naučili, ako internet používať bezpečne.

Projekt Zodpovedne.sk zohráva hlavne v školskej mediácii špecifickú rolu – deti spoznali projekt, osvetovú webstránku aj rozprávky často počas školského vyučovania. K stránke Zodpovedne.sk a hlavne k rozprávkam Ovce.sk sa však vracajú aj sami, vo svojom voľnom čase, s kamarátmi, a to cez rôzne mediálne kanály. Bez akejkoľvek predošlej zmienky o projektoch tvorili Ovce.sk, Zodpovedne.sk, Pomoc.sk tri štvrtiny odpovedí na otázku, akú webstránku o bezpečnom používaní internetu poznajú. Webstránku Zodpovedne.sk viacerí spoznali alebo si zapamätali sprostredkovane vďaka rozprávkam, ktoré sú medzi deťmi veľmi obľúbené. Hoci sú cieľovým publikom rozprávok sú najmenšie deti v predškolskom a mladšom školskom veku, napriek tomu ich vo veľkej miere poznajú aj adolescenti a hovoria o nich s kamarátmi.

Hlavnú cieľovú skupinu prevencie zasiahli rozprávky Ovce.sk jednoznačne úspešne - takmer všetky 9-10ročné deti ich poznajú a väčšina aspoň jednu rozprávku aj videla. Ako úspech hodnotíme nielen počet detí, ale aj hĺbku, do akej rozprávky Ovce.sk a ich posolstvá prenikli do života detí. Pre mladšie deti sú po rodičoch a učiteľoch najužitočnejším zdrojom informácií o bezpečnom používaní internetu. Spracovanie, ktoré bolo deťom šité na mieru, umožnilo, aby si rozprávky obľúbili a prenikli do ich každodenných situácií, rozhovorov s kamarátmi, myšlienok.

Najdôležitejšie je, že aj najmenšie deti bez problémov rozpoznávajú ponaučenie, ktoré z rozprávok vyplýva a spomenú si naň v situáciách, v ktorých ho môžu použiť. Vidia, že ovečky predstavujú ľudí a deti a sami sa od ovečiek naučili, čo na internete robiť a čomu sa vyhnúť. Dokonca deti samotné odporúčajú ostatným deťom pozrieť si rozprávky, lebo sú zábavné a možno sa z nich veľa naučiť.

„Na stránke Ovce.sk sú pekné videá s ktorých si zoberú veľa potrebných poučení do života a mali by si to pozrieť, aby sa im také nepríjemnosti nestávali.“ D,10

LITERATÚRA

Kačínová, V., Kolčáková, V. (2012). Spôsoby začlenenia mediálnej výchovy do obsahu školského vzdelávania na slovenských stredných školách [Methods of Media Education Integration Into Slovak Secondary School Curriculum]. In: Megatrendy a médiá 2012. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie FMK UCM konanej dňa 24. - 25. 4. 2012 v Smoleniciach (zborník v tlači).

Livingstone, S., Helsper, J. (2008). Parental Mediation of Children's Internet Use. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*. 52 (4). S.581-599.

Livingstone, S., Ólafson, K., O'Neill, B., Donoso, V. (2012). *Towards a better internet for children*. London: EU Kids Online.